

Rovněž sem náleží 5% půjčky na regulování Dunaje z let 1870 a 1876, ježto stát uvázal se přispívati na úroky a k umoření jednou třetinou.

3. Kontrola státního dluhu (viz tento čl.).

V. Statistika.

Koncem roku 1895 páčil se veškeren státní dluh rakouský na 4.191,317.579 zl. r. č.; z toho připadalo:

A. Na všeobecný státní dluh:

1. založený a splatitelný 208,636 929 zl.,
2. založený a nesplacitelný 2.491,567.978 zl.,
3. nezaložený státní dluh:

a) na listy salinkové 41,309.600 zl.,

b) na kaue a depozita 954.780 zl.

4. Ostatní dluhy kapitálové obnášely 13,630.956 zl.

B. Dluhy rakouské poloviny říše:

1. Založený dluh státní nesplacitelný: 600,399.360 zl.;
2. založený dluh státní splacitelný: 831,652.592 zl.;
3. nezaložený dluh: 3,165.881 zl.

C. Úroky obnášely celkem:

1. při všeobecném dluhu státním založeném 113 253.176 zl.,
2. při ostatních dluzích státních všeobecných 2,646.324 zl.,
3. při státním dluhu království a zemí na radě říšské zastoupených 60,605.290 zl. (z toho činily úroky dluhů rentových 31,955.072 zl.).

Úvěr zemědělský.

I. Část všeobecná. (Zemědělství, jakožto základní a nejdůležitější zaměstnání většiny státních občanů, musí z různých příčin hledati výpomoc a zdroj svého pokroku jedině v úvěru):

1. Rolník potřebuje úvěru k zakoupení půdy, jmenovitě k rozmnožení pozemků svých, ku scelení (arrondování, komassaci viz tento čl.) a racionálnímu hospodaření;

2. úvěr utným jest zemědělcí k podnikům melioračním, k doplnění a zdokonalení hospodářského inventáře;

3. k doplnění provozovacího kapitálu a konečně

4. ku snažšímu umoření obtížnějších dluhů hypotekárních, neb aspoň ke konverzi váznoucích dluhů. Se stanoviska národohospodářského neodporučuje se však vždy bezpodmínečně umořovati takovéto dluhy na statcích zemědělských váznoucích, nýbrž jen redukovati je na takovou míru, aby mohl hospodář bez nebezpečí zkázy své odváděti určitou část výtěžků svých na úroky z dluhů. Blahobyť zemědělstva jest tu však podmíněn mírnými, nelichvářskými úroky a množstvím povlovného umořování břemen hypotekárních, a to tím více, čím naléhavěji počítati musí zemědělec s případnými pohromami živelními, neúrodou, krisí v jiných výrobních odvětvích atd. Častokráte bývá značnou pohromou zemědělství i zařízení jinak nevyhnutelná a vysoce důležitá — jako jsou různé dopravní prostředky (ku př. povstala na úkor rolnictva obrovská konkurence na trhu obilním následkem dovozu obilí z cizích zemí, jmenovitě z Ruska, Ameriky atd.). Vlivem těchto poměrů ocitlo se zemědělství v povážlivé krisi, kteráž stupňována jest i jinými bédami sociálními, zejména otázkou dělnickou, značnými veřejnými břemeny, bojem proti velkoprůmyslu, a vůbec všeobecnou jakousi bídou uhostivší se na všech vrstvách národa za let posledních. Mluví se tu o otázce agrární t. j. zemědělské a zejména

v kruzích rolnictva samého i na sborech zákonodárných uvažuje se pilně o zdravém rozřešení této akutní otázky. V první řadě ovšem obrací se zraky všech k úvěru, má-li rolnictvo krisi přestáti a ubrániti se cizozemské konkurenci; ale úvěr sám nepomohl by, kdyby zemědělství nebylo pěstováno řádně a racionelně, ježto půda špatným hospodářstvím ceny pozbývá. Úvěr poskytovat by se měl rolnictvu na delší dobu a nízké úroky a proto státu přísluší postarati se o úvěrní ústavy, které by oběma požadavkům těmto vyhověti mohly, neb aspoň ku zřízení jich napomáhati a zákony jim za to určité výhody zabezpečovati. Jako však s jedné strany jest úvěr pakou povznášející mocně zemědělství, tak i s druhé strany k záhubě jeho vede, je-li ho k vykořisťování neboli vyssávání se strany uvěřitelů používáno. — Tak povstala namnoze všeobecná zadluženost a ona těžká krise agrární doby nynější. Zadluženost tato v jiných případech byla však neblahým následkem toho, že kupovaly se pozemky s nepatrným kapitálem v rukou, ostatní část kupní ceny lpěla na pozemcích a tak postavení držitele půdy učiněno závislým a vrátkým. I byly činěny radikální návrhy na reformu tohoto stavu věcí (ku př. Schöfflem), aby se nedopouštělo hypotekární zadlužení pozemků za účelem nakoupení nebo přejímání statků zemědělských, nýbrž jen k účelům melioračním (návrh ten ovšem v důsledcích svých směřoval by vlastně k tomu, že by pozemky pozbyly úplně ceny nebo že by byly nastaly středověké poměry zakládáním pachtu). Jakékoli obmezování neb stěžování kreditu reálného (pozemkového) vedlo by ku zmožutnění úvěru osobního, pro zemědělství rozhodně nezdravého. Stanovisko přítomnosti spatřovati lze v jednosvorném přesvědčení kruhů zemědělských i zákonodárných, že zemědělské poměry povznést se mohou jedině založením takových zemědělských ústavů, které by hotovy byly poskytnouti potřebný úvěr i malorolnictvu.

II. Rakouské zemědělské ústavy úvěrní.

Zemské banky hypoteční byly, jak známo, zbudovány na podkladu reálném a mají poskytovat úvěr pozemskému hospodářství; první zemská banka tato zřízena byla v Čechách r. 1865, dále založena podobná banka ve Slezsku (1869), na Moravě (1876), v Istrii (1881), v Dolních Rakousích (1889) a v Rakousích Horních (1890); dále byla v Haliči založena v r. 1883 zemská banka a r. 1890 zemská banka v Čechách. Společným znakem ústavů těchto jest, že nesměřují k docílení zisku soukromopodnikatelského, že za úvěr těchto zemských ústavů zaručuje se podpůrně země, že se půjčky poskytují na mírné úroky se závazkem umořování v annuitách; zemské banky poskytují jmenovitě úvěr meliorační a napodobeny jsou dle vzorů pruských bank zemědělských. Než dosti záhy ukázaly výsledky těchto úvěrních ústavů zemských, že nelze malorolnictvu poskytovat úvěr, jak by toho plným právem potřebovalo, úvěr dosti rychlým a snadným způsobem, ježto organisace a postup prací v ústavech těchto jsou dosti složitými a namnoze i těžkopádnými; pátrání po ceně pozemků, pro něž se úvěr žádá, jakož i jiné požadavky stanovami předepsané pro poskytnutí úvěru — to vše odmítavě odbývá malorolníka a ten odkázán jest hledati si úvěr na jiných místech. A přece zemědělce pravidelně může v tísní jeho jen rychlá pomoc spasiti a nemůže se na něho žádati, aby vyhověl všem dlouhým oněm procedurám, které spojeny jsou s poskytováním úvěru bankami hypotečními. Ku prospěchu třídy malorolníků nehodí se tyto úvěrní ústavy a přece jinakých opatření zde po-

třebných dosud nepodniknuto, neb alespoň — bohužel jen pořádku. V některých zemích zejména v Čechách zřízeny byly totiž okresní záložny hospodářské (srv. čl. »Záložny hospodářské okresní«) a záložny dle soustavy Raiffeisenovy, které řadí se ku společenstvům výdělkovým majíce za úkol podporovati zemědělství a zemědělskou činnost výdělkovou členů svých. Vedle Raiffeisena zasloužil se o hospodářskou organisaci pracujících tříd i Schulze-Delitsch. Rozdíl mezi oběma organisátory jest však ten, že Schulze-Delitsch pokoušel se návrhy svými ochrániti maloživnostnictvo a řemeslnictvo proti převaze velkopřemyslu, kdežto Raiffeisen na mysli měl výhradně hospodářskou organisaci rolnictva, kteréž má býti zachráněno od vyssávání lichváři a spolu vyzbrojeno prostředky příhodnými k docílení úvěru cestou rychlou a výhodnou. Nedostatek provozovacího kapitálu má na život zemědělský účinek nepříznivý. Hlavně ochromuje stav zemědělský nedostatek hotových peněz, ježto není materiálně schopen k tomu, aby opatřil si moderní prostředky provozovací a jich s mnohonásobnou výhodou u vzdělávání půdy užil (sem počítati jest různé stroje hospodářské). Mnoho maloročníků kupuje na úvěr a upadá tak v lichvu. Platíce zvýšené ceny, platí mnohem větší úroky, než by úvěrní ústav pohledával. Laciný úvěr poskytnouti může jen ústav úvěrní, jelikož sám pracuje s menším nákladem aneb alespoň obmezuje vlastní potřeby na míru nejnutnější, jen aby příslušným kruhům byl záchranou i pomocí, která vlastně z jich středu prýští. Těmto požadavkům hovějí úplně záložny soustavy Raiffeisenovy.

III. Organisace záložen Raiffeisenova systému.

Již svrchu poukázáno bylo k tomu, že záložny tyto mají v první řadě rychlou pomoc skýtati malému zemědělci, zaopatřující mu lacino prostředky peněžité; blahodárná tato činnost umožněna jest tím, že ústavy tyto pracují levně zabírajíce na základě organisace své jen obmezenější okršlek, pravidelně jednu větší obec, nebo několik sousedních obcí menších. Účetní práce obstarává nejčastěji jediný úředník za remuneraci vyměřenou od valné hromady a proto i správní výlohy jsou dosti nepatrné. Záložny Raiffeisenovy lze takřka prohlásiti za peněžní ústav schopný života v každé vesnici a právě v této životní schopnosti sluší spatřovati největší jich výhody. Malý rolník může si opatřiti snadno, přímo, rychle a jednoduše, beze ztráty času potřebný obnos i v obnosu nepatrném. Čím menší obvod působnosti takového ústavu úvěrního, tím přísnější dozor musí býti svěřen členům představenstva jak co do hospodaření s jeho hotovostmi, tak i co do bezpečného půjčování peněz jednotlivým žadatelům, aby ústav zdárně a bezpečně rozkvétal. Představenstvo kontroluje (dle stanov), jak se s půjčkami nakládá, avšak kontrola taková brániti má jen tomu, aby se nečinily dluhy lehkomyslné. Další vychovatelskou úlohu plní záložny raiffeisenské tím, že přijímají menší úsporné vklady, čímž povzbuzováno jest místní obyvatelstvo ku šetrnosti. Fond rezervní nesmí stoupati v nekonečnou výši, nýbrž stěradání jmění spolkového přestati má, jakmile fond rezervní dostoupí výše kapitálu provozovacího; pak ihned jest žádoucí, aby spolek buďto snížil míru úrokovou nebo sice ponechal jich výši, ale výtežek věnoval určitým obecně prospěšným účelům. Nejsouť raiffeisenské záložny peněžními ústavu v pravém slova smyslu, nýbrž jsou a mají býti národními záloženskými spolky rolnictva sloužící prospěchu jeho a tím i prospěchu obecnému. Největší potíž ovšem působí náklady se založením

a zařízením takovéhoho ústavu spojené a dostupující snadno nepoměrně vysokého obnosu. To platí zvláště, pokud jde o vedlejší a chudší obce, iimž by takovýto ústav byl pravým a největším dobrodiním. Tu má země a případně i stát sám ujmouti se iniciativy a účinně akci záloženskou podporovati.

První záložny soustavy Raiffeisenovy zřízeny byly v Dolních Rakousích (1887), kdež počet jich vlivem zemského sněmu vstoupil do r. 1889 na 31; v Horních Rakousích obnášel počet záložen téhož systému r. 1896 již 36, do téže doby (1890) zřízeno v Tyrolsku 35 záložen. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku bylo v r. 1897 záložen těchto 296 a sice 119 českých a 177 německých.

Zákonem ze dne 1. července 1889 č. 91 ř. z. a prováděcím nařízením min. financí ze dne 13. července 1889 č. 91 ř. z. podrobeny jsou dlužní listy těchto záložen nízkém kolku směnečnému, jestliže lhůta splatnosti nečiní více než 6 měsíců (stupnice I.). Stvrzenky o příjmu, které tyto ústavy vyscavují, podrobeny jsou rovněž kolku směnečnému (stupnice I.), při půjčkách hypotekárních dle stupnice II. Korrespondence záložen jmenovaných s úřady veřejnými, vyjma řízení soudní, jest poštovního prostu.

IV. Hnutí agrární.

V době nejnovější konány na různých místech říše četné sjezdy agrární ku povznesení úvěru zemědělského a nalezly ohlas i u kruhů zákonodárných a vládních; hnutí ona svědčí všeobecně tomu zejména, by zvýšily se a usnadnily půjčky na účely meliorační.

Vyhovujíc přáním zemědělstva podala vláda sněmovně poslanců osnovu zákona o zvláštních výhodách při uzavírání půjček k účelům melioračním; zpráva výboru zemědělského poukazuje k tomu, že v letech 1868—1892 bylo ve třídě rolnické více než 222.000 dražeb, dluhy hypotekární páčily se v téže době na 730 milionů zlatých, strženo bylo pak jen 427 milionů zlatých; 303 milionů zl. bylo pro skrovný výtěžek prodejem docílený vymazáno, čili 41⁰/₀ pohledávek hypotekárních neuspokojeno, a to ještě udána jsou čísla okrouhlá, ježto v některých částech Rakouska knihy pozemkové se nevedou. Čísla tato mluví sama. I jest osnova zákona tohoto jakousi akcí, kterou má zemědělci poskytnuta býti možnost, závazkům svým učiniti zadost; půjčkám melioračním má býti po zákonu poskytnuta knihovní přednost před jinými dluhy. Nutným doplňkem zákona tohoto jest opatření odborných sil — inženýrů — kteří mají bezplatně státi k službám rolníkům prostředním a malým; jen tomuto opatření děkuje na př. Bavorsko znamenitému stavu melioračních podniků. Osnova tato byla přijata v obou sněmovnách a stala se zákonem dne 6. července 1896 č. 144 ř. z. (viz čl. »Meliorace«) a tak učiněn velice záslužný a důležitý krok na prospěch zemědělství.

Přece však dosud palčivou jest otázka vyvazení pozemků; k účelu tomu žádají zástupci zemědělských zájmů, aby konvertovaly se, pokud se týká, přeměnily se hypotekární dluhy těžce rolníka tížící v zápůjčky nízko zúročitelné, dále aby se přeměnily půjčky vypověditelné v nevypověditelné s delší amortisační lhůtou a s příznivějšími podmínkami co do splácení kapitálu; poukazuje se pak právem k tomu, že míra úroková při dlužích hypotekárních přesahuje dnes úrokovou míru v zemi obvyklou, neboť skutečně průměrná míra úroková z nových půjček hypotekárních činila

na př. v roce 1890 již 5·04⁰/₀, tedy v době, kdy počaly se vydávati 3¹/₂⁰/₀ nebo 3⁰/₀ listy zástavní. Nelze tudíž pochybovati o tom, že by konversí hypotek sprostilo se rolnictvo v značné míře svých nynějších strašných dluhů; konverse tato jest i z toho důvodu žádoucná, aby se vyrovnal nepoměr mezi velkostatkem a malorolnictvem co do míry úrokové, jenž dnes rdousí držitele malých statků, jež namnoze jsou osamoceni a pomoc jim od různých živlů poskytovaná jest vlastně vyssáváním.

Na konec poukázáno budiž na mnohoslibnou činnost co do úvěru zemědělského, jakou osvědčiti mohou společenstva hospodářská, bude-li jich organisace řádným způsobem provedena.

Uzavírka tuhá byla ve starém řízení exekučním připuštěna jakožto prostředek ku zajištění zástavního věřitele při zájmu movitých předmětů. Aby zabavených věcí exekut nemohl používatí nebo jinak jimi nakládati, poskytoval starý soudní řád cestu dvojí: Budťo se mohly zabavené movitosti na žádost žalobcovu a na nebezpečí jeho s přivolením předchozích zástavních věřitelů dáti v uschování komusi třetímu nebo též soudu, šlo-li o věci cenné a snadno přenositelné. Nebo mohl exekvent žádati, aby sice zabavené věci ponechaly se exekutovi v držení, ale aby se věci tyto za intervence vykonavatele soudního uzavřely v příhodné místnosti pod pečeti soudní a tak aby se právo volné dispozice s nimi exekutovi odňalo. Toto opatření nazývalo se uzavírkou tuhou, a příslušelo každému věřiteli, kterýž pak nebyl — jako při přenesení — vázán předchozím přivolením předních věřitelů. Všechny předměty zástavní se ovšem k opatření tomu nehodily: na př.: dobytek, jiná zvířata, potraviny zkáže podléhající atd., ovšem ale mohly se zabaviti zemské plodiny (obilí, ovoce atd.), pokud mohly déle bez úhony ležeti (jako brambory, sušené ovoce atd.) Jestliže se naznačené předměty uschovaly v některé místnosti patřící exekutovi (nebo aspoň jemu přístupné) a soudně uzavřeny byly, nemohl žádati za náhradu výloh uzavírky, ježto exekvent tím jen užil plně svého práva k výkonu exekuce a exekut byl tu povinen — nechav věc až k tomu dojíti — veškery útraty nésti.

Poukázati jest ještě k tomu, že jakékoli svémocné nebo bezprávné porušení soudní pečeti trestalo se jako přestupek proti veřejným zařízením a opatřením a to, bylo-li spácháno z pouhé svévole nebo z lehkomyšlné zvědavosti, vězením od 1—3 měsíců. Spácháno-li však porušení ono na znamení zlehčení veřejných nařízení nebo s tím úmyslem, aby se svémocně zjednala platnost domnělému vlastnímu právu a pod., nastupoval trest tuhého vězení od 1—6 měsíců.

Platný řád exekuční nezná uzavírky tuhé, nýbrž připouští jen uschování zabavených předmětů (§ 259 ex. ř.). Nebyl-li učiněn návrh na takovéto uschování, má se zabavení označiti způsobem každému snadno poznatelným (nápadným).

Území celní.

Území celní tvoří země ležící uvnitř čáry celní (§ 1 ř. cel. a monop.). K celnímu území rakousko-uherskému patří tudíž veškera království a země na říšské radě zastoupené, dále i země koruny uherské na základě obnovené jednoty celní a obchodní. V toto území celní pojato bylo též knížectví Lichtenštejnské důsledkem státní smlouvy mezi Rakousko-Uherskem a knížectvím tímto dne 5. června 1852 uzavřené a v letech 1863 a 1876 obnovené. Vedle této státní smlouvy mají v knížectví Lichtenštejnském